

## Kelîle ve Dimne’de Ekler ve Arkaizm

Doç. Dr. Şahin Baranoğlu, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Aydın/TÜRKİYE, sbaranoglu@adu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-5653-6766

Geliş Tarihi/Received: 15.04.2026

Kabul Tarihi/Accepted: 03.07.2026

e-Yayın/e-Printed: 12.07.2026

### ÖZET

Kul Mes’ud’un Farsçadan çevirdiği Kitâb-ı Kelîle ve Dimne, Eski Anadolu Türkçesinin en iyi nesir örneklerinden biridir. Mütercim’in “Tat dilinden Türkçeye dönderdüm” dediği bu eğitim kitabının yeni harflere aktarılması, Evliya Çelebi’ye Seyahatname’de “Oğuz demek Türk demenin hüsnütabiridir.” dedirten gerçeğin anlaşılması bakımından önemlidir ki metnin hemen her satırında ses, şekil ya da anlam bakımından bir makaleye konu olabilecek ertesi gün anlamlı yarındası (58a/5), güneşi olmadan anlamlı güneşisinsüz (106a/2) gibi yapılar mevcuttur. Bir tür erken “Türki-i Basit” girişimleri olan bu eserler, Beylikler Dönemi Türkçecilik hareketine dayanır. Kelîle Dimne hem arkaik öğeler bulunması hem de Doğu Türkçesi özelliklerini barındırması bakımından önemlidir. Türkçenin ifade gücünün gelişmesinde tercümelerdeki yeni kavramların karşılanma ihtiyacının önemi açıktır. Bu çalışmada ekleri açıklarken kelimeleri de ele almak durumunda kaldık; çünkü şekil bilgisi bir bütün ve sürprizlerle dolu. Arkaizme gelince ses, şekil ve yapı olarak pek çok şekilde karşımıza çıkan ve her biri ayrı şekillerde tanımlanan arkaizmi biz bu çalışmada, İstanbul Türkçesinden farklı olan kullanımlar olarak ele aldık, zira İstanbul Türkçesi için arkaik olan bir yapı Anadolu ağızları veya Çağdaş Türk Lehçeleri için olmayabilir.

Anahtar kelimeler: Kelîle ve Dimne, Arkaik, Ek, Kelime, Kelime Grubu

## Suffixes and Archaism In Kelîle ve Dimne

### ABSTRACT

*Kitâb-ı Kelîle ve Dimne*, translated from Persian by Kul Mes'ud, is one of the best prose examples of Old Anatolian Turkish. Translating this educational book, which the translator said, “*I converted it from Tat language into Turkish*” in new letters that its transliteration made Evliya Çelebi say in his *Seyahatname*: “*Oğbuz is a euphemism for saying Turk*” is of importance in terms of grasping the fact that every single line of the text has structures such as *yarındası* (the day after - 58a/5) or *güneşisinsüz* (without its sun - 106a/2), which can be the subject of an article in terms of sound, form or meaning. Such works, which are a kind of early “Türki-i Simple” attempts, are extensions of the Turkish language movement of the Principalities Period. *Kelîle Dimne* is important because it contains both archaic elements and Eastern Turkish characteristics. The importance of the need to meet new concepts in translations in the development of the expressive power of Turkish is obvious. In this study, we had to consider words while explaining suffixes; because morphology is a whole and full of surprises. When it comes to archaisms, they loom in front of us in many various ways as shape, form and structure, and each is defined in different ways. In this study, we have discussed archaism as usages that are different from Istanbul Turkish, because a structure that is archaic for Istanbul Turkish may not be for Anatolian dialects or Contemporary Turkish Dialects.

**Keywords:** Kelîle ve Dimne, Archaic, Suffix, Word, Word Group.

## GİRİŞ

Franz Kafka'nın “*Bütünüyle dil yalnızca yetersiz bir çeviriden ibarettir.*” veya Sartre'ın “*Dünyayı dil ile keşfettiğim için, dili dünya sandım.*” sözleri dili tartışılır kıldığı gibi edebiyat da söz konusu tartışmalardan kurtulabilmiş değildir. Oscar Wilde'ın *Gül Bülbul*'ü bile bir edebî ürün olduğu hâlde edebiyatı küçümseyenlerin hayata dair başarısını ima eder yüzey yapıda. *Şuara suresi* 226. ayetteki şairler için “*Onlar yapamayacakları şeyleri söylerler.*” ifadesini de şiire ve sanata olumsuz bakış olarak tefsir edenler vardır. Oysa Ayşe Kulin çöp karıştıranlardan hoşlanmazken, okuduğu bir romanın konusunun bir fakirin geçimini çöp toplayarak sağlaması olduğunu görünce fikrinin değiştiğini anlatır konferanslarında. Her ne kadar lafûgüzaf dense de boş konuşan *edebiyat yapma* diye azarlansa da *hayata* dokunuşu bu denli net olan edebiyat ehli, dili etkili kılarken sıfat ve zarfları belirginleştirerek kelimelerin çağrışım dünyalarını kullanıyor olmalı, çünkü duygulara kelimelerle dokunuyor. Nazım Hikmet “*Kelimelerin insandılar.*” der. Cemal Süreya'nın “*Sizin **hiç** babanız öldü mü?*” dizesini şiir kılan ise “*hiç*” zarfıdır der teorisyenler.

Hâlbuki kelimeyi sözlük anlamı dışında yahut alışılmadık şekilde kullanmak psikolojik hastalıktır ve teşhisi Nevaî'ce *Ferhad ü Şirin*'de asırlar evvel *mini at anılamakdın aşk itip yad / min atdın yâd u mindin yâd olup at* (Alpay-Tekin, 1994: 351) şeklinde konmuştur. Ancak hem Batı<sup>1</sup> hem de Doğu'da<sup>2</sup> edebiyatçıya kelimeyi duyulmamış anlamda kullanma hakkı verilir. Bunun *tenha* kelimesinin *yalnız* anlamı gibi sözlüklere girmiş örnekleri<sup>3</sup> de vardır, *mevzu*'nun *kader*<sup>4</sup> anlamı gibi girmeyeni de. Dil kullanıcısı, söz konusu duyulmadık anlamlara ve arkaik yapılara en çok ifadede zirveyi yakalamak için yönelir zira her arkaik yapı, kendine has atmosferi, çağrışım dünyasını beraberinde taşır. *Anne* anlamlı *ök* bugün arkaik ama *öksüz* değil. Eş anlamlısı *annesiz* ile *öksüz* arasındaki fark, eş anlamlı iki kelime arasındaki fark, ateş ile ateş böceği arasındaki fark kadardır diyenleri haklı kılacak kadar büyüktür.

Dilin bir bütün olduğu, kelime ve ekin zaten ayrı düşünülemediği, şekil ve cümle bilgisinin belagatçilerce “*Bu cihetle sarf ve nahvini tefrika hacet yoktur.*” diye ele alındığı (Ahmet Cevdet Paşa, 1323: 5) hatta cümle üstü birliklerin de söz konusu birliğe dâhil edilebileceği açıktır. Leksikte Sait Faik'in *Semaver* hikâyesinde “*Ali nihayet iş bulmuştu!*” derken kullandığı *nihayet*, o yılların işsizlik belgesidir. Yine aynı yılların yoksunluklarıyla yoksulluklarından bahseden biri de iki yapım ekiyle ortaya çıkan anlamlar arasındaki farkın dehşetini ortaya koyar. Osmanlı'nın neden fonksiyon için mana<sup>5</sup>, *ek* için *kelime*<sup>6</sup> terimini kullandığını gösterir bu ekler. Biz bu çalışmada bu konuyu *Kelile ve Dimne* örneğinde ele alacağız.

Dilcilik ve edebiyat farklı değildir; nasıl Franz Kafka ve Sartre dil için o sözleri söylüyorsa teorisyenler de dil ile düşüncenin yani kelime ile varlığın asla örtüşemeyeceğinde hemfikirler. Bu durum, Platon'un *Mağara Metaforu* örneğinde olduğu gibi eski dilcilikte de böyledir Saussure ve göstergebilim sonrasında da! Büyücülerin hala kullandığı kelime varlık aynılığı Orta Çağ ve sonrası görüşüdür ki o zamanlarda bile “*Aya ay demek ayın aydınlığını bozar*” diyen Platon'a kadar giden kadim bilginin izleri satır aralarında kendini gösterir. Osmanlı'da *stilist* (erbâb-ı beyan) de kullanılır *sematikeçi* (erbâb-ı maani)<sup>7</sup> de. Anjanbman Servet-i Fünûn özelliklerinden hatta yeniliklerinden sayılır, hâlbuki *Kutadgu Bilig* başta eski eserlerimiz, bunun örnekleriyle doludur<sup>8</sup>.

Türkçenin ve dilciliğin her türlü birikimini içeren *Kelile ve Dimne* (KD) arkaik yapılar bakımından oldukça zengindir. Bir çalışmada Ahmet Nahmedov, *gögsire kak-* (reddetmek, kabul etmemek), *derece* (pencere), *deñek* (asma, kabak gibi bitkilerin filizi) ve *kezden* (sağlam, iyice, tamamen) arkaiklerini ele alır

<sup>1</sup> Alışılmamış sözcüklerin kullanımıyla bir dil, gündelik ve kaba olmaktan kurtulur, yücelir. Alışılmamış sözcük deyince, yalnız yabancı sözcükleri değil aynı zamanda mecazları, uzatılmış sözcükleri ve genel olarak da gündelik dilin dışında kalan şeyleri anlıyorum (Aristoteles 1983: 63).

<sup>2</sup> Bunun Osmanlı'daki adı *cevaz-ı edebî* dir. Arapların *Yecûzu li ş-şâiri mâ-lâ-yecuzu li-gayrihi* (Başkalarının yapması caiz olmayan bir şeyi şairin yapması caizdir.) sözünden alınmış bir tabir olup edebî yanlışlıklar için sığınak sayılır (Tahirü'l-Mevlevî 1973: 30).

<sup>3</sup> Künc-i mihnetde rakîbâ bizi **tenhâ** sanma / Yâr ger sende yatarsa elemi bende yatur (Bağdatlı Rûhî).

<sup>4</sup> Başucumda zeytinyağı yakarak / **Mevzu**umu yaşamaya çalışıyordum / Bir şehirde başlayıp / Kim bilir nerde / Kim bilir ne gün bitecek **mevzu**umu (Bir Roman Kahramanı).

<sup>5</sup> Emr yigirmi bir **manaya** gelir. (Abdurrahman Süreyya 1303: 99).

<sup>6</sup> *Râbita-yı gayr-ı zamâniyye, nisbet-i tâmme-yi haberiyyede -dir* kelimesine münhasırdır: Zeyd kâtibdir. (Abdurrahman Süreyya 1303: 95). Eski dilcilikte sadece kelime değil lafz, *râbita*, *edat*, *harf* terimleriyle birlikte *eczâ-yı kelâm* (söz dizimi ve şekil bilgisi için), *edat-ı izâfe* (ilgi hâli), *râbita-yı nisbiyye* (çekim ekleri) gibi terkipleri de ek karşılığında kullanılır.

<sup>7</sup> *Ne bilir kadrime erbâb-ı ma 'ânî vü beyân* Nef'i (Abdurrahman Süreyya 1305: 123).

<sup>8</sup> yana aydı ilig takı bir sözüm / erür bu ayur-men ay körklüg yüzüm (Hükümdar tekrar dedi: Ey benim güzel yüzüm, sormak istediğim bir şey daha var) (1847. b.).

(Nahmedov, 2009). Bugün Türkiye Türkçesindeki *giysi* (giyesi) kelimesi, KD'de *giyesi* şeklindedir. Bir de bugün kullanımdan düşmüş olanlar vardır: ogul kız ve 'avrat eksük olmaz ve çün pâzişâhlık karârda ola, kullukçı ve *giyesi* ve *binesi* düşvâr degül (179a/4); *kuşluk yiyesi* (kuşluk yemeği 43a/5); *binesi* (binek hayvanı 179a/4). *Böyle* kelimesinin *böyle* şeklinde harekelendiği (1505. b.) *Hurşidname*'de *buyuracağını* yerine *buyurasını* (külli uş buyurduñ) kullanılmıştır (1683. b.) Yine *Hurşidname*'de olduğu gibi KD'de de yaralı yerine *başlı*'yu görüyoruz: *Yolda iki geyik gördi kim birbirile urışur ve boynuzları birbirin başlu eylemiş, kan akar* (17b/4).

Mehmet Ölmez'in arkaizme dair "T. Tekin'den öğrendiğim arkaizm-arkaiklik veya eskicilik anlayışında, tanımında bir dilde Eski Türkçeyle karşılaştırıldığında, öteki Türk dillerinde bulunmayan ses ve yapı özelliklerinin yanı sıra sözlüksel biçimlerin de Eski Türkçeye benzer biçimde yaşaması, kullanılmasıdır." sözlerini alıntıl原因an Metin İlhan'ın KD'deki çift dilli olarak adlandırdığı denk çiftler şunlardır: *Öküş* - *çok*; *arkuncak*, *añul* - *yavaş*; *berk* - *kuvvet*; *çav* - *nam*; *agu* - *zebr*; *al* - *bile*; *kamu*- *bep*; *okı* - *çağır*; *göyün* - *üzül*; *eyit* - *söyle*; *eğlen* - *bekele*; *ilenç* - *açar* (İlhan, 2017: 346).

Ayrıca *kakı*-, *kaçan*, *kam*, *yort*- (*koş*-), *koş*- (*arkadaş ol*-, *naşmet*-) gibi başka arkaik örneklerle de değinen Metin İlhan'ın KD'deki bu tespitleri, eserin bir geçiş devri ürünü olduğunu ortaya koymaktadır. *Ev bark*, *para pul*, *söz sav* gibi eş anlamlı tekrarların Türkçenin değişik coğrafyalardaki konuşanlarının hepsine birden hitap etme tekniği olarak değerlendirilmesi, aynıyla çift dillilik olarak adlandırılan bu kullanımlar için de söz konusudur.

Dil malzemesi hangi döneme ait olursa olsun sürprizlerle doludur. *Gözetle*- fiiline şaşarız çünkü *-le* eki ya enklitiktir, (ikiledin - 21b/2) (Ercilasun, 2008: 39) ya İFYE'dir (diñle- 42b/4) ya instrumentaldır (eyü endişele diril -119a/4) ya da bağlaçtır (anuñla benüm aramda - 63b/5)<sup>9</sup>. Nasıl olup da FFYE olur derken *gözet* kelimesinin ağızlarda ve hatta Türkmencede *nöbet* anlamına geldiğini anlarız. Kullanımdan düşmüş ama bir örnekte eski şekli korunmuş. İşte arkaik teriminin tarifi bu sebeple zor; *gözetle*- arkaik değil ama *gözel*'in *nöbet* anlamı bugün arkaik. Bu çalışmada söz konusu durumun *biregü* > *birey* gibi çok örneğiyle karşılaştık: *Hıç biregü kimseye assı degürmekde* (152a/1). *Yahşı* kelimesi Eski Anadolu Türkçesinde vardı, sonradan Anadolu'da *güzel* Azerbaycan'da *yahşı* tercih edildi ve iki lehçe arasındaki bir leksik fark oluştu. Daha öncesinde de Moğol ile beraberdik ve Moğolca *söz* anlamlı *keleci* kelimesi yirmi üç kez geçiyor KD'de: *Kaçan deniz vekili anuñ kelecisin işitdi* (52b/1).

Eski Türkçeye has özelliklerin metindeki varlığı *oğlan*, *kız* kelimelerinin kullanıldığı anlamlardan bellidir: *Andan anı bir müridine iletirdi ve buyurdu kendü 'aşığ oğlanları bigi bisleye. Ol kişi pır işaretin sakladı, ol kız bislemekde lutf gösterdi. Çün kız kol kanad tamâm uzatdı ve gençlik ve oğlanlık günleri geçdi* (117a/10). Günümüzdeki *kız oğlan kız* gibi yapılar, bu kullanımlardan mülhem olmalı. Bu cümledeki *sakla*- fiili de *sözünü tutmak* anlamıyla arkaik ki *Allah saklasın* dua cümlesinde bir başka anlam rengini arkaik olarak kullanıyoruz. Eseri hazırlayan Ahmet Nahmedov'un *Giriş*'teki kapsamlı değerlendirmeleri, bu bakımdan önemlidir: Eski Türkçe ve Karahanlı metinlerinde geçen birçok kelimenin Kelile ve Dimne Tercümesi'nde bazen aynen, bazen de küçük fonetik farklılıklarla kullanıldığı görülmektedir. Bu kelimeler günümüzde de kullanılmaya devam ediyor: gündüz < küntüz, örümcek < örümçek, ev < eb/ev, gir- < kir-, eyle- < eyle-/eđle-, ol- < bol-, söyle- < sözle-, dil < til, seç- < seç-, kıl- < kıl-, yol < yol/yul/col, deniz < teñiz, yazı "ova, yazı" < yazı, yir < yer/yir, yemiş "meyve, ürün" < yemiş, bil- < bil-, oynaş < oynaş, sına- < sına-, kurtıl-/kurtılmak/kurtulmaklık < kurtul-/ kurtulmak/ kurtulmaklık vs. (Nahmedov, 2024: 18-19).

*Giriş*'i "Kitâb-ı Kelile ve Dimne'de Tarama Sözlüğü'nde bulunmayan kelimeler de yer almaktadır ve bunlar daha sonraki araştırmanın konusu olacaktır." diye bitiren Nahmedov, daha eski şekil diye metinde sıklıkla geçen *yir yurd* (toprak, ülke, vatan) yanında bir kez geçen *Orhun Abideleri*'ndeki *yir sub*'dan yadigâr *yir su*'dan söz eder (age. 20).

Sözlükselleşme ve dilbilgiselleşme nasıl metinlerde yakalanırsa (kün ortusıngaru > *sıngar* edatı veya yir sayu bardıg > *sayu yir*) *Kelile ve Dimne*'de de *-meksizğin* zarf fiilinin oluşumuna şahitlik ederiz: *Nite*

<sup>9</sup> Ercilasun, "Bu husûsta kat'î bir söz söylemek imkânı olmadığını da belirten Arat, bu ek üzerinde düşünürken *körkle*, *körtle*, *tünle* vb. kelimelerdeki *la*, *le* ile *layu*, *leyü*, *layın*, *levin* eklerinin de unutulmaması gerektiğini söyler." der (2008: 36). KD metninde *körkle*, *körtle*, *tünle* kelimeleri yok ama Arat'ın birlikte ele aldığı *-levin* var: *Bu dükelileyle ümîz dutarvan kim melik beni ma 'zûr buyura, ikileyin âfet dızagına çekmeye ve beni koya kim iminlik yazısında gezem diñlenem* (168a/8).

ol subağası bîç **dürişmeksüz** bir maymûnuñ nesnâsin duzâğa çekedi. (126a/3) cümlesinde *-meksüz* zarf fiildir. *Ve bu meâeli şundan ötrü getürdüm, tâ bilesin, sözüñ kim tamâm bilmeksüz ve dogru añlamaksuz ola* (138a/2) örneğinde ise sıfat fiildir; *-süz* ekinin instrumental ile genişlemiş olan *-suzın* ise metinde bir kez geçer: *Dakı âhîret azıgın yaraklamak vâciblerdendir kim, ölüm añsuzın gelir* (91b/12). Bu metinde bulunmayan *-meksüz* ekinin nasıl ortaya çıktığını bu örnekler gösteriyor. Yapım eki *-süz* isim fiil ve instrumental ekleriyle birleşerek üçüncü bir eki oluşturuyor. Asıl morfemler için de aynı durum söz konusudur. Kuş uyku (< kuş uykusu) yapısı, Türkçede kuşuyku > kuşku olarak gelişmiştir. Buna benzer *apar-* < *alıp bar-*, *ciber-* < *ıdı ber-* yapıları gibi KD'de sıklıkla kullanılan *göndermek* anlamlı *virbi-/viribi-* (19a/3) fiili vardır ki Hüseyin Durgut bu fiilin oluşumunu “bir-ip id- > birip id- > birip iy- > biribi- > viribi- > virbi- şeklinde olmalıdır” diye açıklar (Durgut, 2018: 111).

Türkçede zarf fiil yapma yönteminin sınırsızlığı malum. “*Seni düşünür gördüm dün*” derken sıfat fiili bile zarf fiil olarak kullanabiliriz. Bu yöntemlerden biri de *çü* gibi alınma (çü sen geldin / sen gelince) veya *kaçan* gibi Türkçe yapılarla zarf fiil oluşturmaktır: *Kaçan otlak bulsañ kongıl* (24b/4). KD'nin bu konudaki özelliği, *kaçan* gibi yapıların çok sık kullanılmasına rağmen zarf fiil dışında bir anlam için hiç kullanılmamış olmasıdır. Tarihî metinler ya da çağdaş lehçelerdeki gibi “*Kaçan kılgeysin?*” bir kullanım yok metinde.

*İkircinliksüz* (tereddütsüz -178b/13), *iki gönüllülük* (kararsızlık 142a/12), *ikiledin* (ondan sonra -16a/2), *ikileyin* (ikinci kez, bir daha - 62b/3) gibi yapılar da daha eski Uygur Türkçesi ifadelerini çağrıştırırken *Kutadgu Bilig*'deki *atan-* fiili *ad almak* anlamıyla metinde var: Uslular key sakınmaga nesnenün lâyıkrakı şol gaddârlık ve aldayıcılık adın **adanmak**dur (130b/3). Aşağıdaki ilk arkaik örnek **el uzunluğu** *Kutadgu Bilig*'de itibar anlamındadır: *kalı bolsa elgiñ budunka uzun / kamug edgülik kıl kılınçın sözüñ* (Eğer halkı idare edecek bir duruma gelersen, işle ve sözle her vakit iyilik et) (230. b.). Metinde ise tam tersi. Bütün bunların yanında *At beşer beraber birle koşalar* diyen Karacaoğlan misali *birle* edatıyla *ile*'yi de aynı cümlede görüyoruz: *Sen dilersin kim beni depelemegile kendü gönliñe şifâ viresin ve hîle birle beni belâ duzâğına bıragasın* (152a/11).

## YÖNTEM

*Kelîle ve Dimne* gibi geçiş dönemi özellikleri taşıyan eserler üzerine yapılan çalışmalarda esas olan, sabit bir yönteme bağlı kalmak değil eş ve art zamanlı her türlü örneğin fonetikteki bütünleyici dağılım misali bir arada değerlendirilmesidir. Zira metindeki *binî* kelimesini arkaik ama *Dede Korkut*'ta da var veya *gözgü* de *ayna* anlamıyla (közgü) *Divânü Lügâti't-Türk*'te mevcut. Arkaizm söz konusu olduğunda bütün yöntemler birbirinin mütemmim cüzü olmak durumunda. Anlam ve üslup bilimleri hatta estetik de dışta kalmaz. *Kutadgu Bilig*'de *yigü* (yiyecek) ve *içgü* (içecek) kelimelerinin bugün uğramış olduğu anlam daralması, değişmesi hatta *içki* kelimesinin bugün *alkollü içki* anlamına gelişinin anlam iyileşmesi mi *kötüleşmesi* sayılacağı hususu, dil çalışmalarını hem gramer hem mecaz hem de çağrışım bakımından mazmunun mazmununu sorgulatacak kadar özel ve karmaşık kılıyor. Bu da bu çalışmada uyguladığımız karşılaştırma yöntemini, diğer yöntemleri içerecek hâle getiriyor. *Kelîle ve Dimne*'de *yigü*, *içgü* yok ama Göktürkçeden *aman dilemek* anlamlı *içikmek* (119a/7) ve Çağataycadan *içmeklik* (61a/5) mastarı var.

## BULGULAR

### 1. *Kelîle Dimne*'deki Arkaik Yapılar

**el uzunluğu** (hırsızlık) mekr içinde üstâd ü imâmdur ve hıyânetlik ve **el uzunluğu** içinde çâbürek ve dilirdür (45b/13).

**egrek** (su toplama yeri, gölet) Uşbu **egrek**de balık çokdur (34b/7).

**egsin-** (eğilim göstermek) ulular mertebesine **egsinem** ve ulu işlere tama' kılam (66b/2).

**dükeli** (bütün) kamu çeri ve **dükeli** ulular bile çıkdılar (4a/15).

**düzet-** (çiz-, resmet-) Ve çavük ulu nakkâş kalemile sûretler ve nakşlar **düzede** kim (28a/11).

**bile** (beraber) biraz hurmâ getürdiler, ikisi **bile** ol hurmâyı yirlerdi (172b/12).

- ulaşık** (akraba) oğlanlarını ve **ulaşık**larını ayrılığına gönül virür (153b/9).
- agrimagum** (ağrım) Ve benüm **agrimagum** ve kaygum ve hasretüm melik hâlinün gözgüsidür (152b/2).
- aldaş-** (birbirini aldat-) **aldaşmak** tarikiyle ol düşmenlerün birin muvâfakat duzagına dutdı (146b/15).
- almagumdan öñ** (almamdan önce) Eger dîv inegi **almagumdan öñ** zâhidi depelemege el uzadursa (112b/2).
- okuşmış** (birbirini kardeş sayan) ol бага ol karındaş **okuşmış** işaretiyle kendözin sayru gibi eyledi (128b/1).
- alın-** (edin-) bir ulu hânedân ehlinden kız **alınam**, lâ-şekk anı alıcak oğlum dogâ (137b/12).
- andak** (hemen, o anda) Yıdugi sâ'at cân virdi, **andak** öldi (71b/8).
- anlaruñla** (onlarla) ve bize **anlaruñla** gönül şâzılığı ve göz aydınlığı hâsıl ola (137a/9).
- azginek** (azıcık) Ol geyik sunuñ kıyına geldi, **azginek** su içdi, korkulu (6) gibi durdı (92b/5).
- artuklagu** (daha fazla) her kim dünyâdan dirlik kadarına kâni' olmaya ve **artuklagu** nesne istemek (47b/8).
- binit** (binek hayvanı) benüm **binidüm** ağır yüklü olmışdur (150b/4).
- ogurlık / ogrılık** (hırsızlık) **ogrılığa** ve harâmılığa el urur (87b/13).
- biti** (yazılmış şey, mektup) beşâret **bitilerin** uçlara ve taraflara nite ulaşıduram (180a/15).
- birisi gün** (öbür gün) Dakı **birisi gün** sıçan evinden daşra çıkdı (144b/1).
- arısuz** (kirli, pis, murdar) senüñ ol **arısuz** güherüñ (116b/8).
- arkacı** (yardımcı) **arkacıya** muhtâc olmadı (1b5/).
- arkuncak** (yavaşça, sessizce) 'avratın uyandurdı, **arkuncak** eyitdi kim (13a/11).
- arkurt-** (yönünü değiştirmek) senüñ maslahat gördüğüne kimse **arkurdası** degüldür (198b/2).
- ayruksıt-** (başkalaştırmak, değiştirmek) kaş çata ve mizâcın ayruksıda (162b/7).
- il** (ülke) pîller **ilinden** bir **ilde** su eksükligi vâki' oldı (103b/1).
- şolok** (o vakit, tam o anda) **şolok** sâ'at kalan kuşlar katına vardı (52b/6).
- añulcak** (yavaşça) ve **añulcak** aña eyitdi kim (64b/7).
- 'acebrak** (daha şaşılması) Andan **'acebrak** budur kim (161b/3).
- 'aceblamagı** (şaşırması) Aslanuñ **'aceblamagı** aña dahı arttı (30b/9).
- irde-** (araştırmak) İmdi dilerven kim bu işi soram **irdeyem** (63b/6).
- söyni- söyün-/söyin-** (sönmek) kın odınuñ ıssılığı bî-nihâyettür, eger denizler anuñ üzerinden geçerse **söynimez**. (108a/12).
- kamu** (bütün) **kamu** halkuñ ulusu Mustafâya (2a/5).
- kıyın** (kenar) Pes su **kıyına** geldi ve selâm virdi (225a/14).

**öküş** (çok) Melikün ‘ömri **öküş** olsun (196a/2).

**üründü** (seçkin, mümtaz) İşlerün **üründü**si her bir hâlde Tañrıdan korkmaktır (10b/1).

**niçeme/niceme** (her ne kadar, ne kadar) **Niçeme** zârilik ve horlık ve alçaklık göstermekde mübâlaga eylerise (124b/15)

**sagınçlı** (düşünceli) Ol ırak sagınçlı (düşüncesiz) gâfil evine irişecek (9b/8).

**sagış** (sayı miktar) Anuñ müzdinuñ ve âevâbınuñ hiç haddi ve **sagış**ı olmayısdur (50b/5).

**gözüğü** (ayna) ve hâl **gözüğü**sin anuñ yüzine karşı dutdılar ve eyitdiler (53a/1).

**yügür** (koşmak) inişe yokuşa **yügürürdi**, âhirü’l-emr duzaga dutuldu (41b/2).

**gözedici** (bekçi) ırakdan görücü **gözedici** komışdur (102a/3).

**çetük** (kedi) Pes bir gice bir avcı duzak kemişdi, ol **çetük** duzaga düşdi (140b/14).

**tümen** (pek çok) Günleri dakı **tümen** dünler bigi (96a/13).

**tütün** (duman) Pes su ortasında bûzîne başından **tütün** çıkdı ve gözleri karañu oldu (131a/8).

**yaraklan-** (hazırlan-) İmdi eger girü dönerisem kim varavuz, **yaraklan**avuz (131b/15).

Metinde Eski Türkçe *کیدن* yok ama *öñdin* ve *öñdün* var: *Hindûsitân seferinden öñdin ve soñra* (12b/1). *Hall* ve *ayırtla-* fiilinin de kullanıldığı *çözmek* anlamı için *şes-* / *şış-* de var. *Çözölmek* anlamı için *şesil-* (94a/7) bir kez geçiyor. *Şes-/şış’in tesadiüf etmek* anlamı ise *şes geldi* / *şes oldı* şeklinde var. Türkçede *toplamak* (çeştepe) ve *dağıtmak* (şası) anlamlarına gelen bu kökün *çeç-* şekli ise hiç geçmiyor.

Yukarıdaki *ök* kelimesinin arkaikleşip *öksüz*’ün arkaik olmayışı gibi KD’deki pek çok arkaik kelimeyi de bugün deyim, terim, atasözü, beddua gibi yapılar da görüyoruz. *Nitekim yavlak ıssı sözlü ve datlu dillüdür* (68a/12) cümlesindeki *sıcak* anlamıyla bugün arkaik olan *ıssı*, Erzurum ağzında *Issı yatasın sovrık kalkasın* şeklindeki bedduada yaşamaktadır. Yine KD’de hayat anlamı *dirlik*, bugün arkaik ama *elinden dirlikli* ibaresi değil: Ahiret azığın düzmek, dakı dünyâda hoş **dirlik** **dirilmek**, dahı kendüye ne sanursa halka anı sanmak (10b/1). İşlerün üründüsi her bir hâlde Tañrıdan korkmaktır, dahı helâl mâhlâ **dirlik** eylemekdür (10b/2).

*Değme* sıfatı bugün İstanbul Türkçesinde arkaik bir birim olarak kullanılıyor ama KD’de yaygın olarak var: Ol göjenüñ ini kapusından tâ yılan inine degin **degme** yirde bir balık bırakgıl (57b/6). Metinde **bayagi** kelimesi de *önceki*, *eskisi gibi* arkaik anlamında kullanılmış olup *sıradan* anlamı yoktur: Pes yârenlerüm **bayagi** ‘âdetce ol zenbîle segrimek gösterdiler (87a/9). Yine **alçaklık** yapısı da *alçak gönüllülük* anlamında geçiyor: pes görklü ‘ibâratıla ve yumşak dilile ve **alçaklık**la ol işüñ ziyânın ve fesâdını aña añladam (28a/6). Metinde **alçaklık**, Kutadgu Bilig ile aynı anlamda ama **eli uzun**’un itibarlı anlamı, **hırsız** olmuş.

Türkçenin tarihinde *alk* - *ilk* gibi aynı kök ya da tabanın zıt anlamları karşıladığı bilinir: *bit-* (sona er-; yeşer), *yit-* (ulaş-; kaybol-) vs. KD’de bunun da örnekleri var ki *iril-* fiilinin *kork-*, *irkil-* anlamı Pes anı işidüp hoca kendü hâlerinden **irildi** ve nişân virdi kim anı depeleyeler (75b/5) yanında *ulaş-* anlamı da var: Yogsa ol murâda hirgiz **irilmeyedi** ve ol zafer hirgiz düşde görölmeyedi (125a/3).

## 2. Eklere Dair Bazı Özellikler

Dede Korkut’taki “*Dokuş başlamaş ilen bir kâilek yoğurd gözler toymca, tka basa yir.*” ifadesinde “ile” bağlaç olduğu hâlde ile -n instrumental ekiyle pekiştirilmiştir. Gerek edatlı gerek ekli çekimde Eski Anadolu Türkçesine has bu tür durumlar KD’de de çoktur. Örneğin datif yerine lokatif kullanımı: Ol göjenüñ ini kapusından tâ yılan inine degin degme yirde bir balık bırakgıl (57b/6). Şol kişiye beñzer kim yol korkusın bilü dururken varur ol yolda mübtelâ olur (10a/5). Yine datif yerine *birle* kullanımı: Ol kim, hemişe sayrılık ve korku renc **birle** mübtelâ ola, ayruk endişeye ferâgatı olmaya (194a/6).

Aynı şekilde isim fiil eklerinden bazen yenilerini türetmek bazen de zarf fiil hâlinde kullanmak, metinde sık rastlanan tasarruflardandır: Ve ol dörd yılanı dörd ‘unsûra beñzetedüm kim âdemînüñ yaradılmaklığınuñ diregidür (22b/5), tag hırgız yıl esmegiyle uşanmaz (224a/2). Fiilimsilerin böyle eklerle **morfolojik (-mek > -meklik)** ya da **sentaktik** amaçlar için genişletilmesi (-mek için), isim veya sıfat fiillerden çok zarf filler için geçerlidir ve KD, bu bakımdan da zengindir: Anı kendözümünden irak eylemekliği vâcib dutdum (14a/3); saña ulaşduklarıçün sevinürler (72b/12).

Bunun yanında Türkçe şekil bilgisi sırasının bozulduğu örnekler de var: Zîrâ dîn yolın sürmek ve hak nişânların zâhir eylemek pâzişâh korkısinsuz olmaz ve anuñ siyâseti heybetinsüz hergiz mümkün degüldür (2b/4). Ve her kim öğütçiler işâretinsüz ve ‘âkiller danışigunsuz işlere şürû’ eyleye (108b/9). Eski Türkçede lokatif eki ablatif yerine kullanılır. Metinde de nadiren bu tip hâl eki kaymalarına rastlıyoruz: Meliküñ her vakt anuñ içün kaygusu ve hasreti arta durur ve gönlinde geçer kim bu işi yavlak bir girçek tanuk ve bir dogrı hüccet çıkmadın işledi (63a/9).

Tizliğile soñın **sanmadın** anı işlemediğün ‘âkıbeti hasret (182a/15) cümlesinde *sanmadın* derken Yusuf Has Hacıp gibi konuşan mütercim *ansızın*, *birdenbire* anlamı için *añsuz* (139b/5), *añsuzda* (17b/4) *añsuzın* (91b/12) şeklinde *-suz* ekli üç ayrı yapı kullanmış. Batı Türkçesinde *-suzın* kalıcı olmuş ve diğerleri unutulmuş. Tahlili üzerine farklı görüşler bulunan *yarlıka-* fiilinin geçmediği metinde *dagılmış gönüllü* (31b/3) ve *gümânlu* (76b/2) gibi yapılar çok. *Dagılmış gönüllü* gibi adlandırmalara en çok Uygur tercümelerinde görüyoruz. *Kutadgu Bilig*’de de benzer kullanımlar vardır<sup>10</sup>. Ahmet Nahmedov, Eski Türkçeden farklı olarak KD’de görülen bazı yapıların günümüzde de yaşadığı hususunda şu değerlendirmeyi yapar: Örneğin el tartmak (el çekmek), ağız birikdürmek (ağız birliği etmek), bıçak süñüğe irmek (bıçak kemiğe dayanmak), gözi süzülmek (gözü dönmek), il/halk agzına düşmek (ağza/ağızlara düşmek), gözi/gözleri degmek (gözü değmek, nazar değmek) vs. Anadolu’da oluştuğu kuvvetle muhtemel olan burunluluk (kibirliklik) deyimini ise günümüzde burnu havada “Kafdağı’nda” olmak, burun şişirmek, burun yapmak, burnu yere düşse eğilip almamak gibi yakın anlamlı deyimlerin oluşumuna zemin hazırlamıştır. Yine bu konuyla ilgili yazarın metin içerisinde “ölmek” anlamında çok farklı kelime ve deyimleri kullanması da oldukça ilginçtir. “Ölmek”, “helâk olmak”, “can virmek”, “can ısmarlamak” gibi yaygın olanların yanı sıra “yirüñ yüzini eseñlemek”, “yir karnında menzil idinmek”, “canın yile virmek”, “tatlu candan gönül götürmek”, “ölüm acılığına boyun virmek”, “helâklik yirine düşmek”, “teleflik tonın giymek”, “canını ecel okına umac eylemek”, “gönlin ölüme virmek”, “mihnet-i ebediye giriftar olmak” deyimlerini kullanan yazar, kelime tekrarlarından kaçınarak eserine farklı bir güzellik katmıştır (Nahmedov, 2024: 21).

*Hurşidname*’de *ölmek*, “*gelmeği yok yir*”e gitmektir (1640. b.). Bugün gündelik dilde ve edebî dilde aynı sıklıkla kullanıyoruz bu ifade şeklini: *Öldü* yerine *Allah yanına aldı* diyoruz yahut 70’li yılların *Bu Ne Dünya Kardeşim* adlı şarkısında *gün gelip selam verince gökteki meleklerle artık dönüşün yoktur yere* ifadesi vardır. Düünden bugüne bu tür adlandırmalar gelişerek sürmektedir.

Bu çalışmada ifadeye çalıştığımız bağlı ve asıl morfemlerdeki arkaizmin dilticiliğin çetin meselelerinden biri olması, din ve geniş anlamıyla kültürün söz konusu özelliği dolasıyladır. Çünkü dil, düşüncenin aynasıdır ve ona gem vurmak olası değil. Bugün bile *uykulu* kelimesiyle *uykusuz* eş anlamlı! İzahı da yok... Eski Türkçede *güzêl adlandırma* (euphemisme) örneği olarak gösterilen *uçmakka bar-* ile söz konusu şarkıdaki ölüm ifadesi, mantıkça aynıdır. KD’de ise ölüm, hem bela hem sefa diye anılır: Kaygu belâdur ve el tarlığı belâdur ve düşmene yakınlık kılmak belâdur ve dostdan ayrılmak belâdur ve yoksulluk belâdur ve korku belâdur ve kamu belâlarıñ ulusu **ölümdür** (152a/15). Ve her kim dilemege muhtâc ola, hakikat içinde anuñ dirliği **ölümdür** ve **ölüm** ‘ayn-ı râhatdur (88b/9).

## TARTIŞMA VE SONUÇ

Folklordaki yayılma gelişme kuramı aynen dilticilik için de geçerlidir ve her iki yaklaşımı haklı kılan örnekler vardır. Kaldı ki teoriler son asırlarda ortaya çıkmıştır, dile dair gerçekler ise çeşitli kadim adlandırmalarla binlerce yıl önce kodlanmış gerçeklerdir. Mukayeseye dayalı çok eski *Karşılaştırmalı Metot*’tan itibaren dillerin iç örgülerinin tespitiyle her dil ailesinin ana diline doğru yolculuğun metodu olan *İç İhya* (Internal Recontraction) da dâhil tüm metotlar da bu sebeple birbirine alternatif değil

<sup>10</sup> keçer kün içinde kerekiñ alın / **köçütçi** kelirke itigin kılın (3788. b.); bayat edgü kılğay bu igdin séni / **köñülün çökürme** sen inç yat köni (1109. b.) **Köçütçi**: Azrail, **köñülün çökürme**: içe çökme, üzülmeye.

mütemmim sayılır. Azeri Türkçesi ile Türkiye Türkçesinin ayrışmasını metinlerden takip edebiliyoruz. Elde edilen verileri geriye doğru uygulayarak dillerin eski dönemlerini aydınlatabiliyoruz bu metotlarla ve ulaşılan bilgiler, oldukça net olabiliyor. Seksen (sekiz+on) derken *on* sayı adını kullanıyoruz *yetmiş* derken Fincenin bugünkü *on* anlamı “mis”ini kullanıyoruz: yiti+miş. Dildeki bu tür ortaklıklar, geçmişteki birlikteliğin belirtileridir. *Szeretlek* cümlesinin Macarcada *seni seviyorum* anlamına gelmesi 1841’de tamamlanan Wilhelm Schott’ın *Çuvaş Dili Üzerine* adlı tezindeki Rotasizm ses olayını (sez-) akla getirir. Arkaizm ve mecaz gibi terimlerin tarifindeki zorluklar da söz konusu derinliğe dayanmaktadır. Geriye doğru atılan adımlarda karşılaşılan her sürpriz, bir arkaizm örneğidir ve Ural Altay Dil Ailesi’nin asırladır bilinen varlığının yeni vesikasıdır.

Yabancı Türkologlar Türkçe üzerine gösterdikleri başarıyı, edebiyatımızın kendine has dünyası dolayısıyla o alanda gösteremezler. Dil somut, edebiyat ise soyuttur. Lars Johanson, *Türkçede Bakış* konulu bir çalışmasını, “*Sistemin tam olarak izahı, ancak usta bir Türk dilcisi tarafından yapılabilecektir.*” diye bitirmesi (Uğurlu 2003: 133), bu durumu vurgular. Clauson’unkiyle birlikte Eski Türkçenin en esaslı sözlüklerinden biri olan *Drenevetsky Slovar*’ın *kaltı* maddesinde *Keyik oğlu men otsuz subsuz kaltı uyın neçük yorzyın* cümlesini, *Ben genç geyik, nasıl otsuz ve susuz (yaşarım), nasıl yürürüm* diye aktarır (Nadelyayev vd., 1969: 413). Madde yazarı, *yorz-* fiilinin *yürü-* yanında *yaşa-* anlamının da olduğunu bilmiyor ki asıl anlam parantezle verilmiş. İsim ya da fiil kelimeler de birer kimlik cüzdanı niteliğinde.

İngilizce sözlüklerde *neogolisme* terimi için iki anlam vardır: *Yeni kelime yapmak* ve *eskiden var olan kelimeyi yeniden kullanmak*<sup>11</sup>. Arkaizmin Batı’da da bizdeki genişlikte ele alındığının göstergesidir bu terim. Sadece fonetik birer farkla *yanıt* ve *tanık* kelimeleri metinde var ki asırlarca kullanımdan düştükten sonra Türkiye Türkçesinde yeniden kullanıma girdi: Hücetüñ ve **tanuguñ** var mıdır kim altını bu aldı? (56b/4); anuñ **yanudın** virmek vaktini istemekde hiç gâfil olmayam (145a/2). Özetle *Dede Korkut* veya *Garipname*’nin dilciliğin bütün kategorilerine dair önemi neyse *Kelîle Dimne*’nin de odur; çünkü her cümlesinde bir başka gramerlik nükte bir başka estetik derinlik vardır. *Her bir işiñ cezâsını vakti olıcak bulıcakdır* (11a/2) derken sanki beş yüz yıl önceden zarf fiille sıfat fiilin aynılığını biri yüklemün diğeri de ekleşmiş zamirlerin niteleyicisi diyerek ima ediyor gibi. Aynı cümledeki **cezâ** kelimesinin metindeki *karşılık* ve *yaptırım* anlamı kullanımları arkaizm bakımından ilginç: *Eylüğüñ cezâsı* (65b/1), *yavuzluk işlediği için cezâ* ve *azâb olmayadı* (72a/7).

Gerek ses, şekil ve cümle bilgisi gerek anlam ve üslup bilimleri ve gerekse estetik bakımından *Kelîle Dimne* daha çok çalışmayı hak eder durumdadır. Söz konusu mükemmeliyetlerin edinim ve kullanıma dair olanlarını seçebilmek zor; çünkü Türkçenin geçtiği yol ve onu konuşanların yapıp etmeleri, her iklime taşıdıkları sonsuzluk duygusu tarifsiz. Türkçe konuşanların dilleri üst katman olduğunda bile alt katman gibi davranma yüceliği, bir şekilde bazen bir ekte bazen bir kelimedede kendini gösteriyor; bunu yakalayabildiğimiz en tipik yer ise KD gibi eserlerimiz.

Özetle *niceme*, *añulcak*, *azginek* gibi arkaik yapılarıyla; *ogurlık* (13b/1) *ogruk* (87b/13) gibi ünlü ünsüz metatezleriyle; **bunlaruñ** sözün işidürdüm, zîrâ **bularuñla** benüm aramda (85b/5); tahâretlenmaga (36b/8), helâklık (101a/1), helâklık (48a/1), hürmetsüzlük (51a/4), hürmetsüzlük (46b/1) gibi Doğu Türkçesi özellikleriyle; eli Âsâ nefesi **bigi**ydi ve demi Hızır kademi **gibi**ydi (71a/12) gibi hece metatezleriyle; Türkçenin ifade gücünü gösteren *sizüñ şol dînmeyüp durduguñuzçün* (70b/9) gibi zarf fiilleriyle; yine Türkçe kelimeleri **us ve bilü nigâr-hânesinde** (94a/8) şeklinde bir arada kullanmasıyla; okımaçlık (9a/12) gibi Osmanlı dilcilerinin Doğu Türkçesi özelliği sayıp alay ettikleri<sup>12</sup> isim fiil ekleriyle; *âmân* kelimesini *eminlik*, *korkusuzluk* (43b/8), *bağışlama* (58a/10) ve *yardım* (111a/9) gibi anlamlarla kullanışıyla *Kelîle ve Dimne*, üzerinde çalışacakları beklemektedir.

<sup>11</sup>*Kelime kökü* anlamında *mint* terimini kullanan Mario Pei *neogolisme* için “Yeni kelimelerin pek azı kök sözcüklerden oluşur. Bunların büyük bir çoğunluğu yaratılmış, genişletilmiş, tırpanlanmış, birleştirilmiş ve kazanacağı işleve göre tekrar birleştirilmiş sözcüklerdir. Kök sözcükler kök olmaktan fazlasıdır; dil büyük bir üretim merkezidir ve her türlü üretim aktivitesi dur durak bilmeden devam eder.” der (Pei, 1949: 161-162).

<sup>12</sup> Hâsıl-ı masdar manâsını ifhâm için *laklaklar*, *leglekler* gibi birtakım münâsebetsiz lugatler lisâna katılmış, meselâ *sorma* yerine *sormaklık*, *gölme* yerine *gölmeklik* kullanılarak şîve-yi ifâde gülünç bir hâle gelmiştir (Abdurrahman Süreyya, 1303: 46).

## KAYNAKÇA

- Abdurrahman Süreyya (1303). Mîzânü'l-Belâga. Ceride-i Askeriye Matbaası.
- Abdurrahman Süreyya (1305). Sefîne-i Belâgat. Matbaa-i Ebuzziyâ.
- Ahmet Cevdet Paşa (1323). Belâgat-i Osmaniye. Şirket-i Mertebîyye Matbaası.
- Alpay-Tekin, G. (1994). Ali Şîr Nevâyî Ferhâd ü Şîrîn İnceleme – Metin. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Arat, R. R. (1991). Kutadgu Bilig I Metin. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Aristoteles (1983). Poetika (Çev. İsmail Tunalı). Remzi Kitabevi.
- Durgut, H. (2018). Litvanya Tatarları El Yazmalarındaki Türkçe Miraçnamede Bazı Arkaik Kelimeler Üzerine. Motif Akademi Halkbilimi Dergisi, 11: 21, 105-114.
- Ercilasun, A. B. (2008). La Enklitiği ve Türkçede Bir “Pekiştirme Enklitiği” Teorisi. Dil Araştırmaları Dergisi, 2:2, 35-56.
- İlhan, M. (2017). Kelîle ve Dimne’de Kullanılan Arkaik Kelimeler ve Bazı Çift Dilli Kullanımlar. [The Journal of Turk-Islam World Social Studies](#) 14, 344-356.
- Nadelyayev, V. M., Nasilov, D.M., Tenişev, E.R., Şçerbak, A.M. (1969). Drevnetyurskiy Slovar. Akademiya Nauk SSSR.
- Nahmedov, A. (2009). Kul Mesud’un Kelîle ve Dimne Tercümesinde Bazı Arkaik Kelime ve Yapılar Üzerine. Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi, IX: 1, 125-130.
- Nahmedov, A. (2024). Kul Mes’ud Kitâb-ı Kelîle ve Dimne: Giriş-Metin-Dizin. Net Kitaplık.
- Pei, M. (1949). The Story of Language. J. B. Lippincott Company.
- Şeyhoğlu Mustafa (1979). (haz. Dr. Hüseyin Ayan). Hurşîd-nâme (Hurşîd u Ferahşâd) - İnceleme - Metin - Sözlük - Konu Dizini. Atatürk Üniversitesi Yayınları.
- Tahirü'l-Mevlevî (1973). (haz. Kemâhl Edip Kürkcüoğlu). Edebiyat Lugatı, Enderun Kitabevi.
- Uğurlu, M. (2003). Türkiye Türkçesinde “Bakış” (“Aspektotempora”). Türkbilig / Türkoloji Araştırmaları Dergisi, 4(5), 124-133.